

General Harington (1872- 1940)

1872 yılında Chichester’da doğan Charles Harington, 1892 yılında İngiliz Kraliyet Askerî Akademisi’nden mezun oldu ve aynı yıl Liverpool Kraliyet Alayı’na Üsteğmen rütbesiyle atandı. İlerleyen süreçte Güney Afrika’da görevlendirilen Harington, 1899 yılında II. Boer Savaşı’na katıldı. 1900 yılında Yüzbaşılığa terfi eden Harington’a İngiltere’de çeşitli görevler verildi. I. Dünya Savaşı’nda Fransa’ya yardım için Batı cephesine gönderilen subaylar arasında yer alan Harington, muhtelif çatışmalarda İngiliz birliklerine komuta etti ve rütbeler alarak generalliğe yükseldi. Ardından Genel Kurmay Başkan Yardımcılığı’na atanan Harington, bu vazifesi esnasında İrlanda ve Hindistan’da ortaya çıkan İngiliz karşıtı eylemler nedeniyle oldukça zorlandı. İngiliz General Reginald Dyer’in emriyle 13 Nisan 1919 tarihinde Hindistan’da gerçekleştirilen Jallianwala Bagh (Amritsar) katliamı soruşturması sırasında Harington’a, suçlamaları sumen altı ettiğine dair eleştiriler yöneltildi. İngiliz hükûmeti bu süreçte eleştirilerle yıpranan Harington’u İtilaf Devletleri’nin işgali altındaki İstanbul’da kritik bir vazifeye atamayı uygun gördü.

13 Kasım 1918 tarihinden itibaren İstanbul’u fiilen işgal altına alan İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiser ve Generalleri uzlaşarak bir işgal yönetimi kurmuşlardı. Bununla birlikte Karadeniz Müttefik Ordusu Komutanı İngiliz General Milne ile Şark Müttefik Ordusu Komutanı Fransız General Franchet d’Espèrey arasında İstanbul’un komutası konusunda ciddi bir rekabet yaşanıyordu. General Milne fiilen İstanbul’da başkumandan gibi hareket ediyor, d’Espèrey’e buna karşı itirazlarda bulunuyordu. Bu arada 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri İstanbul’u resmen işgal altına alırken, Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıyor, İtilaf Devletleri Damat Ferid Paşa hükûmetine dayattıkları Sevr Antlaşması’nı hayata geçirebilmek üzere teşebbüslerine hız veriyorlardı. İşte bu süreçte Fransızlar d’Espèrey’i merkeze çekerek; İngilizler ise 1920 yılı Ekim ayında Milne’nin yerine Harington’ı atayarak komuta krizini yatıştırmak istediler.

İngilizlerin yüksek komutasını kabul edeceklerini şifahen bildiren İtalyanların General Ernesto Monbelli’yi, Fransızların da d’Espèrey’in yerine General Charpy’i İstanbul’a atamalarıyla mesele yeni bir boyut kazandı. Monbelli, başkumandanlık meselesinde çekimser kalırken Charpy İstanbul’da üstünlüğü İngilizlere bırakmak istemiyordu. Öyle ki, I. İnönü Savaşı’nın ardından Kuvâ-yı Milliye’nin İzmit’e yönelik eylemlerinden endişelenen Harington’ın buraya İngilizlerle birlikte Fransız askerlerini de gönderme teklifini Charpy geri çevirdi. Yunanlılardan takviye olarak İzmit’te tahkimat kurmak zorunda kalan Harington da tehlike altında olduğu gerekçesiyle İstanbul’da komutanın kendi uhdesinde toplanmasına yönelik taleplerde bulundu ve başkent üzerindeki tesirini artırmaya çalıştı.

Harington’ın dikkat çektiği tehlikeyi göz önünde bulunduran İngiliz, Fransız ve İtalyan hükûmetleri; 13 Mayıs 1921 tarihinde Sovyet-Rusya ile uzlaşmaya varan ve İnönü Savaşları neticesinde Anadolu’da otoritesini artıran TBMM’nin Boğazlara yönelik eylemlerini engelleyebilmek amacıyla Türk-Yunan Savaşı’nda tarafsızlıklarını ilan ettiler. Bu karar kapsamında İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının yakın çevresinin tarafsız bölge olarak belirlendiği bildirildi. Üç büyük İtilaf Devleti’nin Türkiye’de bilhassa İstanbul ve Boğazlar bölgesindeki menfaatlerini güvence altına almak maksadıyla belirledikleri tarafsız bölge fiilen Harington’ın yetki alanı içerisindeydi.

Tarafsız bölge ile bir güvenlik kalkanı oluşturulsa da Harington İstanbul’da düzen ve asayişin sağlanmasına büyük önem vermekteydi. Bu bağlamda Müttefik polis teşkilatını işlevsel hale getiren Harington, Osmanlı polisinin faaliyet sahasını sınırlandırdı. Müttefik polisi ile birlikte İstanbul’akara ve deniz yoluyla girişlere ve şehirden çıkışlara izin veren Müttefik pasaport bürosu da etkinliğini artırdı. Boğazlar bölgesine hava araçları ile girişler de Yüksek Komiserler ve

Harington tarafından yayınlanan bildirimlerle sınırlandırıldı. Aksi yönde hareket edenlerin Müttefik askerî mahkemelerinde yargılanacakları açıklandı.

Sıradan gerekçelerle Türklerin başkente dönmelerine engel olan Müttefik pasaport bürosu İtilaf vatandaşlarının, Ermenilerin, Rumların ve Beyaz Rusların şehre girişlerine kolaylıkla vize vermekteydi. Gerekli altyapı kurulmadan ve hazırlıklar yapılmadan söz konusu göçmenlere vize verildiğinden İstanbul'un sosyal dokusunda ciddi bir tahribat yaşandı. Zamanla göçmenlerin barınmaları, iaşelerinin temini ve sağlıklı bir ortam içerisinde yaşamaları hem İstanbul ahalisinin hem de Müttefik kuvvetlerinin varlığı açısından ciddi sorunlara yol açtı. Göçmen kamplarında başta tifo olmak üzere bazı bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması, söz konusu göçlerde sorumluluğu olan Harington'ı zor durumda bıraktı. Meseleyle ilgili bir telgrafında İstanbul'daki Beyaz Ruslara atfen "sokaklarda 40,000 fahişe" dolaştığına dair gafı Harington'ın içerisinde bulunduğu psikolojiyi göstermekteydi.

İtilaf Devletleri işgal döneminde Türkiye'de yaşanan sorunları Sevr Antlaşması'nı pratiğe geçirerek aşmayı planlıyorlardı. Osmanlı Devleti henüz onaylamadığı halde İtilaf temsilcileri, Sevr'de öngörülen düzeni tesis edecek komisyonları kurmak üzere harekete geçtiler. Bu kapsamda eşit dağılım koşuluyla Fransızlar ve İtalyanlar Harington'ın Askerî Komisyon Başkanlığı'nı kabul ettiler. Fakat Harington'ın başkumandanlığı halen resmen kabul görmemekteydi.

Müttefik kuvvetlerle birlikte İstanbul hükûmeti üzerindeki tesirini artırmak amacıyla çaba saf eden Harington, Mustafa Kemal Paşa ile de görüşme zemini sağlamaya çalışıyordu. 1921 yılı ortalarında Harington, görünürde ticari faaliyetlere bulunmak maksadıyla İnebolu üzerinden Ankara'ya geçmeyi tasarlayan eski Binbaşı M. Henry'ye, Mustafa Kemal Paşa ile irtibatı sağlama görevi verdi. Yollar bozulduğundan Ankara'ya gidemeyen M. Henry'nin niyetini öğrenmek üzere Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa'yı görevlendirdi. M. Henry ile temasa geçen Refet Paşa, Harington'ın Mustafa Kemal Paşa ile görüşme arzusunu öğrendi. Söz konusu görüşmenin İnebolu'da yapılması konusunda M. Henry ve Refet Paşa uzlaşmaya varsa da Harington, görüşme teklifinin ilk olarak Ankara'dan geldiğini ileri sürüyordu. Bu dönemde İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri de TBMM'nin İstanbul'daki gayri resmî temsilcisi ve Hilal-i Ahmer Reisi Hamit Bey'i sürece dâhil ederek Mustafa Kemal Paşa ile irtibat sağlamaya çalışıyor fakat o da görüşme teklifinin ilk olarak Ankara'dan gelmesi gerektiğini vurguluyordu. Mustafa Kemal Paşa ise teklifin ilk olarak İngilizlerden geldiğini açıklayarak Harington'la ancak resmî düzeyde bir görüşme kabul edeceğini, aksi takdirde müzakerede bulunmak üzere bir temsilci görevlendireceğini bildirdi. İngilizlerin niyeti, görüşme teklifinin ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'dan geldiği ileri sürerek masa başında psikolojik üstünlük elde etmekte. Fakat bunu sezen Mustafa Kemal Paşa katiyen tavizde bulunmuyor, müzakere kapılarını kapatıyordu. Bunun üzerine Harington, görüşme arzusunun hükûmeti tarafından kabul edildiğini ve bir İngiliz Savaş gemisinde görüşebileceklerini iletse de millî davayı onur meselesi haline getiren Mustafa Kemal Paşa bu teklifi tereddütsüz bir şekilde geri çevirdi.

Mustafa Kemal Paşa ile görüşme zemini sağlayamayan İngilizler, müttefikleri ile birlikte TBMM'ne karşı Maltepe-Çubuklu civarında bir savunma hattı kurmaya çalıştılar. Harington'ın komutası altında kurulması planlanan savunma hattı Sakarya Savaşı'ndan sonra daha da önem kazandı. Zira TBMM Anadolu'da başarı kazandıkça İstanbul'da geniş çaplı bir ayaklanma organize edildiğine, depolarda gözetim altında tutulan cephanenin kaçırılacağına, Türkiye'de görevli Hindistan kökenli askerler arasında Türk propagandası yapıldığına, Harington ile birlikte Damat Ferid Paşa ve Mustafa Sabri Efendi gibi işbirlikçilere yönelik suikastlar düzenleneceğine dair istihbarat alınmaktaydı. Harington'intelkinleri neticesinde Tefvik Paşa hükûmeti tarafından yürütülen soruşturmalar kapsamında tutuklamalar gerçekleştirildiyse de söz konusu iddialar bundan sonra da sık sık gündeme gelecekti.

Büyük Taarruz'dan sonra İngilizler İstanbul'da alarm seviyesini daha da yükselttiler. TBMM öncü kuvvetlerinin Çanakkale'den Trakya'ya, İstanbul'un Asya yakasından Avrupa yakasına geçme ihtimali üzerine Harington'ın talimatıyla İngiliz kuvvetleri Ezine-Bayramiç-Biga ve Maltepe-Dudullu-Çubuklu hattında savunma pozisyonu aldılar. Kaygıları daha da artan Harington, Boğazlar bölgesindeki kuvvetlerle Mustafa Kemal Paşa'nın emri altındaki birliklere karşı savunma yapılamayacağına farkındaydı. Kaldı ki, Anadolu yakasının savunması noktasında Fransız ve İtalyan kuvvetlerinden destek alınamayacağı anlaşılıyordu. TBMM öncü kuvvetlerinin ilerleyişi karşısında Harington, Çatalca hattındaki kuvvetlerini İzmit ve Çanakkale'ye nakletti. Merkezden aldığı talimat doğrultusunda TBMM kuvvetleri ile mümkün mertebe çatışmadan kaçınılması ve gerekli görülmesi halinde birliklerin Gelibolu'ya çekilmesi için çaba sarf eden Harington, 9 Eylül 1922 tarihinde D. I. Shuttleworth'u Çanakkale'ye gönderdi. Bu arada Harington, Malta, Mısır ve Cebelitarık'taki kuvvetleriyle Çanakkale'deki birlikleri takviye etmeyi planlıyordu. Fakat bu takviye yapılan kadar işi geçebilir, TBMM kuvvetleri tarafsız bölgeye girebilirdi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Malta'dan sürgünden dönen Yakup Şevki Paşa'ya Çanakkale Boğazı'nı çevirme harekâtı kapsamında tarafsız bölgeye girme talimatı vermişti. Kısa süre içerisinde TBMM süvari kuvvetleri tarafsız bölge içlerine doğru ilerleyerek dikenleri telleri yırttılar ve İngiliz bayrağını indirdiler. İzmit civarındaki Türk süvarileri de aynı şekilde tarafsız bölge sınırlarını geçtiler. İngiliz hükûmeti, Harington'a tarafsız bölgede ilerleyen TBMM kuvvetlerinin durdurulmasını ancak karşı taraftan ateş açılmadıkça çatışmaya girilmemesini gizlice emretmişti. Harington merkezden gelen fakat pratiği neredeyse imkânsız talimat gereği oldukça müşkül bir durumdaydı. Ateş açmadan TBMM kuvvetlerinin nasıl durdurulabileceği tam bir muammaydı. Bununla beraber Mustafa Kemal Paşa da mevcut askerî ve iktisadi kaynaklarla siyasi vaziyeti göz önünde bulundurarak İngilizler, ateş açmadıkça çatışmaya girilmemesine dair gizli talimatlar vermekteydi. Çanakkale bunalımı şeklinde nitelendirilen bu süreçte İngiliz hükûmeti önemli sorunlarla karşı karşıya idi.

İngiliz hükûmeti, İrlanda ve sömürgelerinde yaşanan sorunlar, Boğazlar bölgesindeki kuvvetlerin yetersizliği, İstanbul'da geniş çaplı bir isyan çıkma ihtimali, Fransa ve İtalya'nın TBMM ile savaşa karşı çıkması, TBMM'nin Sovyet-Rusya ile birlikte hareket etmesi, iktisadi durgunluk ve kamuoyunun yeni bir savaş istememesi gibi etkenleri göz önünde bulundurarak Harington'a TBMM ile çatışmadan kaçınmaya yönelik mükerrer talimatlar gönderdi. Buna karşın TBMM, iktisadi kaynaklarının tükenmeye başlaması, yedek askeri kuvvetlerinin dahi silah altına alınması, güçlü bir donanmadan mahrum olunması, üç müttefikin Boğazlarda ortak bir cephe kurma ihtimali, bir an önce İstanbul'u devralarak yönetimdeki ikiliğe son verme isteği gibi düşüncelerle İngilizlerle doğrudan bir çatışmaya girmek istemiyordu. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa, kaygılarını sahaya yansıtıyor, Harington'ın Hamit Bey aracılığıyla tarafsız bölgenin ihlal edilmemesine yönelik mesajlarını görmezden gelerek Türk birliklerinin bu bölgede kararlı bir şekilde ilerlemelerini emrediyordu.

Çanakkale'de yaşanan sorunları Shuttleworth'un yerine daha kıdemli bir subay olan Tümgeneral T. O. Marden'i atayarak aşmayı düşünen Harington, ciddi bir açmazın içerisindeydi. Harington'ı bu açmazdan, İtilaf Devletlerinin mütareke teklifleri kurtardı. Mudanya Konferansı'nda meslektaşları ile birlikte İtilaf Devletlerini temsil eden Harington, TBMM temsilcisi İsmet Paşa ile çetin müzakereler yürüttü. Öyle ki, mütareke müzakerelerinin kesilmesiyle yeniden çatışma ortamına girilmesi an meselesiydi. Fakat İtilaf Devletlerinin ve TBMM'nin içerisinde bulunduğu koşullar Mudanya Mütarekesi üzerinde uzlaşmaya varılmasını sağladı. Hakkını teslim etmek gerekir ki, Çanakkale bunalımı ve sonrasında Harington, merkezin emirlerine sıkı sıkıya uyarak ve çatışmayı önleme eksenli bir tutum sergileyerek başarılı bir kriz yönetimi sergiledi. Ne var ki, mütarekeyle birlikte yeni bir döneme giriliyor, bu kapsamda Harington'a da yeni sorumluluklar düşüyordu.

Mudanya Mütarekesi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Refet Paşa'nın, güvertesinde 100 jandarmanın bulunduğu Gülnihal vapuruyla Trakya'yı devralmak amacıyla İstanbul önlerine gelmesi taraflar arasında yeni bir gerilime neden oldu. İtilaf Yüksek Komiserleri Refet Paşa ve jandarma birliğinin karaya çıkmasına itiraz ederken, Harington'ın itidali ve arabuluculuğu sayesinde gerekli izin verildi. Refet Paşa'nın gelişi ile birlikte TBMM'nin İstanbul'daki etkisi giderek arttı. Bu süreçte Sadrazam Tevfik Paşa'nın yardım ve Lozan'da temsil edilme taleplerini Harington, Türkiye'nin iç meselelerine müdahalede bulunmayacakları gerekçesiyle geri çevirdi. Saltanat kaldırıldığı haldehalifelik unvanını uhdesinde bulunduran Vahdeddin, hayatını tehlikede gördüğünü ileri süren ve "İngiltere devlet-i fehimanesine iltica" ile İstanbul'dan ayrılma talebini içeren mektubunu da Harington'a ilettiler. Neticede Harington tarafından yürütülen operasyonla Vahdeddin, *Malaya* adlı gemi ile o dönemde İngiliz sömürgesi olan Malta'ya gönderildi. Harington, Vahdeddin'i uğurlama esnasındaki duygularını "...belki de sigara kutusunu bir hatıra olarak vermesini bekliyordum, bunun yerine birden bire beş hanımına göz kulak olmamı benden istedi; bu beni biraz endişelendirdi!..." şeklinde nakletmektedir.

İngiliz hükûmeti, Lozan Konferansı'nda müzakerelerin kesilme ihtimali ve Türk kuvvetlerinin Boğazlara yönelik ilerleyişi durumunda Harington'a, İstanbul'daki birliklerini tahliye ederek Gelibolu'yu ana üs haline getirmeye yönelik talimatlar gönderdi. Bununla birlikte Harington, Fransız komutan Charpy ile Boğazların elden geldiğince savunulması konusunda uzlaşmaya vardı. Bölgede az sayıda kuvveti bulunan İtalyanlar da Boğazları müdafaa fikrine siyaseten destek veriyorlardı. Bu uzlaşma Anadolu'da TBMM'ye karşı ortak bir cephe kuramayan üç müttefikin, Boğazlarda kontrolü sürdürmeye yönelik kararlılığının göstergesiydi.

Lozan Konferansı'nda uzlaşma sağlanacağına inanılmasıyla birlikte İstanbul'daki gerilim azaldı ve bir yumuşama dönemine girildi. 29 Haziran 1923 tarihinde Fenerbahçe ile İngiliz işgal kuvvetleri karması arasında düzenlenen futbol müsabakasının General Harington Kupası şeklinde nitelendirilmesi bu yumuşamanın belirtisiydi. Nihayet Lozan Antlaşması'nın ardından 2 Ekim 1923 tarihinde İstanbul'un tahliyesi amacıyla yapılacak tören hazırlıkları da TBMM adına Selâhaddin Âdil Paşa ile İtilaf Devletlerini temsilen Harington arasında yürütüldü. Tören bitiminde Harington *Arabic* adlı savaş gemisi ile ülkesine dönerken İstanbul 6 Ekim 1923 tarihinde resmen TBMM idaresine geçti.

Ülkesine dönen Harington, 1933 yılına kadar İngiliz ordusunda muhtelif görevler üstlendi. 1933-38 yılları arasında Cebelitarık Valiliği yapan Harington 1940 yılında vefat etti.

Abdurrahman BOZKURT

KAYNAKÇA

1. Arşivler

1.1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı Evrakı (BOA, HR.İM)

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım Evrakı (BOA, HR.SYS)

1.2. Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi)

Foreign Office (FO)

Hatırat ve Telif Eserler

AKŞİN, Sina: **İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1923)**, C.I-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998.

BAYUR, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, K.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955.

BOZKURT, Abdurrahman: **İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

CRISS, Bilge: **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında**, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1969.

HARINGTON, Charles: **Tim Harington Looks Back**, Wyman&Sons, Ltd, London, 1940.

HELMREICH, Paul: **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

JAESCHKE, Gotthard: **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

ÖNDEŞ, Osman: **Vahdeddin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor Mili Mücadele ve Sürgün Yılları**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

RYAN, Andrew: **The Last of The Dragomans**, Geoffrey Bles, London, 1951.

SİMAVİ, Lütfi: **Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip, Kemali: **Başımıza Gelenler**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

TÜRKGELDİ, Ali, Fuad: **Görüp İşittiklerim**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1951.

Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, C.I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1962.

SONYEL, Salahi R.: **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/general-harington-1872-1940/?pdf=3645> adresinden erişilmiştir